

Odborný článek: Odkouzlené festivity: proměny svátečního času v 2. polovině 20. století

Neobyčejné chvíle běžného života

Úvod

Při pohledu do školních učebnic dějepisu věnovaných tématům 20. století se dozvíme o významných osobnostech a politických událostech s celostátním dopadem. Oblast kulturních dějin se omezuje na výčet děl povolených či zakázaných a úspěchy olympioniků, spisovatelů, hudebníků nebo režisérů. O každodenním životě obyvatel se dočteme jen velmi málo (Kuklík a Kuklík, 2002; Válková a Parkan, Mikeska, Parkanová, 2011). Proto jsme se rozhodli zabývat se v našem výzkumu prožíváním svátků a slavností (odborně nazývaných „festivity“), abychom učebnicové „velké“ politické dějiny doplnili dějinami prožívanými tzv. zdola (Sedlák, 2013).

Cíl práce

Cílem naší práce bylo zjistit, jaké svátky a tradice lidé slavili a jak je prožívali. Zajímalo nás také, jak a proč se festivity proměňovaly ve 2. polovině 20. století. Výstupy práce jsme se rozhodli publikovat ve speciálním časopisu, který jsme vytvořili z našich článků. Při četbě časopisu budou moct čtenáři reflektovat své vlastní prožívání svátečního času.

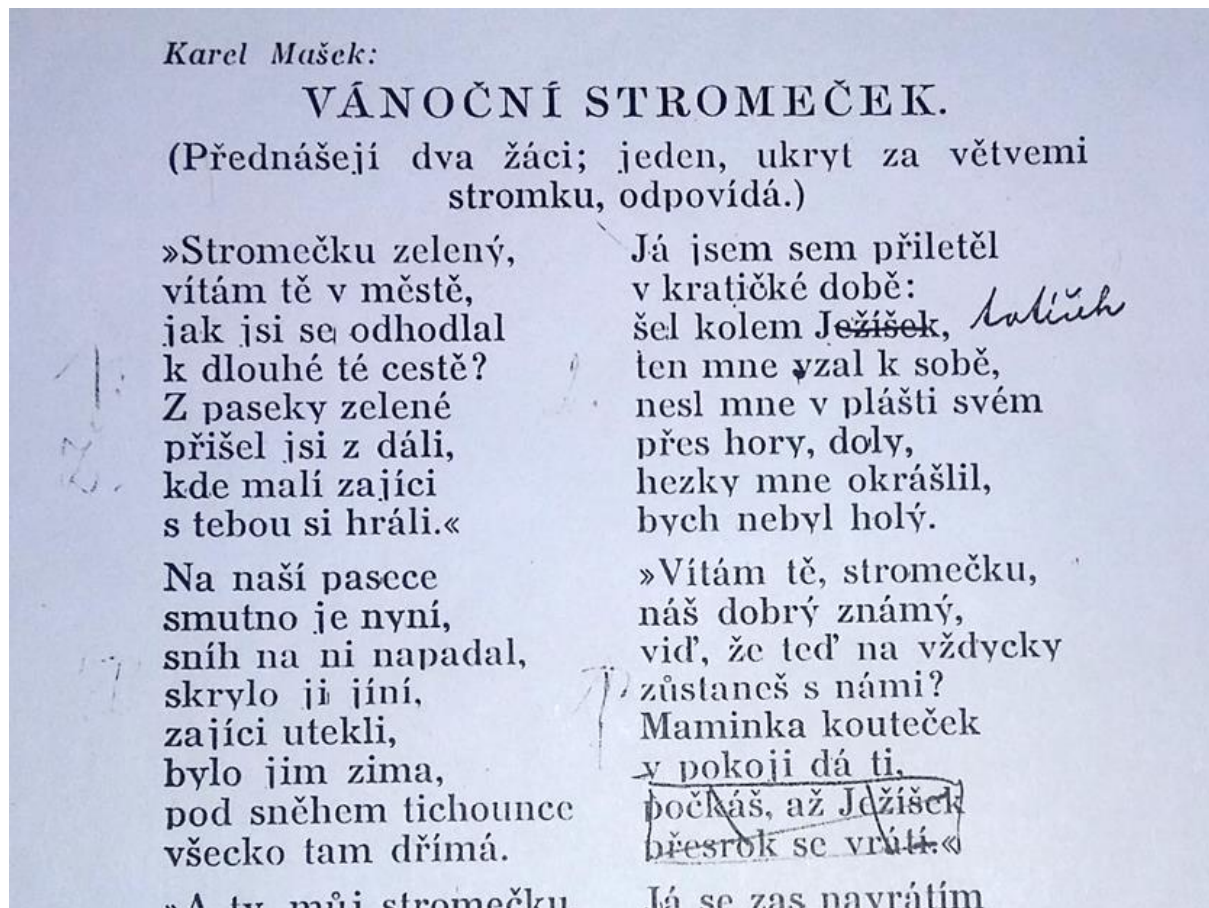
Lokalita, ve které náš průzkum probíhal, zahrnovala obce Březinka, Sudoměř, Katusice a Bělá pod Bezdězem. Vybírali jsme různé typy obcí (město, vesnice, vesnice se statusem střediskové obce před rokem 1989), protože jsme očekávali rozdílnost životního stylu zdejších obyvatel, která se ale potvrdila jen nepatrně. V obcích jsme celkově navštívili 23 respondentů, kteří se s námi podělili o své osobní prožívání festivit. Pro svůj výzkum jsme využívali tzv. metodu sněhové koule, což znamená, že některé respondenty jsme kontaktovali předem a na jejich doporučení jsme navštívili další. Výpovědi pamětníků jsme anonymizovali. Poznatky z rozhovorů jsme podložili archivním výzkumem v Muzeu Bělá pod Bezdězem a Státním okresním archivu Mladá Boleslav.

Výsledky

Můžeme konstatovat jako fakt, že se slavení festivit od dob první republiky do současnosti změnilo. Co tedy mělo vliv na proměnu svátků? Naše zjištění jsme si rozdělili na tři hlavní trendy, nebo lépe řečeno soubory příčin, které se ovšem v jednotlivých případech navzájem kombinovaly. Jsou jimi: střídání politických režimů (tedy ideologií), změna životního stylu a proměna religiozity. Naše zjištění doložíme na několika příkladech.

Křesťanské tradice byly po roce 1948, kdy moc ve státě získala Komunistická strana Československa, omezovány politickým systémem. Jednalo se například o zneplatnění církevních svateb - pokud se snoubenci chtěli vzít v kostele, museli mít svatbu i na úřadě („proti důstojnosti církve a klášterům bylo tvrdě zakročeno, zakazovalo se chodit do kostela“). Setkali jsme se s pamětníky, kteří měli svatbu v kostele tajně, protože se obávali, že budou mít problémy v zaměstnání.

Z výzkumu jsme vyvodili závěr, že je někdy obtížné jednoznačně určit příčiny toho, proč se některé festivity proměňovaly. Příkladem historického dokumentu, který ilustruje pronikání ideologie do každodenního života, je básnička ze školní vánoční besídky (obr. 1). Bylo by však mylné se domnívat, že jen díky tomuto politickému tlaku se Vánoce proměnily z oslavy narození Krista ve svátek rodinné pohody a rozdávání dárků. Svou úlohu jistě sehrála i proměna životního stylu.

Obr. 1: Básnička pro vánoční besídku (Zdroj: osobní archiv pamětnice, bývalé učitelky). „Odkouzlení“ náboženského prožívání svátku jako důsledek kombinace různých faktorů lze ilustrovat na příkladu Vánoc. Ideologický tlak marxismu-leninismu a vědeckého ateismu na každodenní praxi školní výuky ilustruje zásah bývalé paní učitelky do textu básničky pro vánoční besídku, kde jsou odstraněny zmínky o Ježíškovi. Nelze však jednoznačně stanovit, jak významný byl podíl politiky ve srovnání s nepolitickými faktory, jako byla např. změna životního stylu (Vánoce jako „svátek konzumu“).

Výpovědi různých pamětníků dokládají, že vliv politiky na slavení svátků nelze hodnotit jednoznačně kladně nebo záporně (obr. 2.). Například na oslavy 1. máje vzpomínají někteří s radostí („lidé se rádi setkali a povídali si“), jiní poukazují na to, že byli ke slavení nuceni („na 1. máj se muselo, byla to povinnost“). Někdy se podařilo křesťanské tradice uchovat právě s využitím autority komunistického funkcionáře. Například v obci Sudoměř místní předseda národního výboru, který současně pocházel z křesťanské rodiny, odmítl zrušit tzv. vrnění, při kterém děti z vesnice obcházely chalupy a nahrazovaly zvony, které tzv. odletěly do Říma.

Obr. 2: Prvomájový průvod ve střediskové obci Katusice, 1958 (Zdroj: Obecní úřad Katusice, pamětní kniha).

Úpadek náboženské víry měl vliv i na změnu životního stylu a to v mnoha ohledech. Jedním z příkladů je proměna přístupu k masopustu. Dříve byl bráný jako velká oslava před dlouhým velikonočním půstem. Dnes však většina lidí jen slaví původ masek a následné postní období se vynechává. I květnová májka ztratila svůj obsah. Ještě před pár lety se konalo jak slavnostní vztyčování májky a její kácení, tak i dobrodružné hlídání májky v noci a snaha ji ukrást. Májové pobožnosti už se nekonají. Dnes lidé na otázku, proč se staví májka, už ani nedokážou odpovědět („proč se stavěla, nevím, ale byla při tom vždy zábava“).

Svou roli v postupném oslabení významu nebo mizení svátků v čase hraje i skutečnost, že původní instituce byly nahrazeny uměle vybudovanými nebo byly zrušeny (např. jednotná zemědělská družstva organizovala řadu festivit - oslavu dožíněk, MDŽ apod.), a po politickém převratu už neměl festivity kdo organizovat.

Závěr

Na několika příkladech jsme ukázali, jak a proč se v průběhu druhé poloviny 20. století proměňovalo slavení a prožívání svátečního času. Zatímco některé dříve masově navštěvované festivity zanikly (například selská jízda, náboženské průvody, prvomájové průvody), některé další přetrvaly, i když v některých případech pozbyly svůj původní (zpravidla náboženský nebo politický) význam (masopust, tradiční „vrnění“, Velikonoce, lampionový průvod, Vánoce).

Nabízí se samozřejmě otázka, proč by mělo současníky zajímat, jak se v minulosti slavily svátky. Vedle toho, že historie je zdrojem kulturní tradice, nabízí se okolnosti politického tlaku jako zajímavý prostor pro srovnání se současností. Je pro nás samozřejmé, že se (ne)účastníme různých festivit, a často nad svým aktivním či pasivním zapojením ani nepřemýšlíme. Okolnosti slavení svátků

v minulosti nám pomáhají lépe kriticky nahlédnout, jaké svátky a tradice slavíme dnes a které bychom měli aktivně udržovat i v budoucnu.

Jako námět pro další výzkum se nabízí ověřování hypotéz, proč se lidé - podle údajů respondentů z řad organizátorů samospráv - stávají pasivními klienty a konzumenty zábavy a v důsledku své pasivity přispívají k tomu, že některé další svátky doslova „mizí před očima“.

Na druhou stranu představme si, jak by dnešní děti tančily pod májkou... Jak by vlastně vypadal ideální svátek dnešní doby? Lidé touží po adrenalinu, co největší show, být první a oblíbení, zvládají víc činností najednou a klidné prožívání svátečního času pro ně může být vlastně nezajímavé a moc pomalé. V tempu dnešní doby se pak ztrácí individuální příběhy minulosti, chvíle radosti i protivných pocitů z toho, že člověk je nucen účastnit se průvodu a svou účastí vyjadřuje politický postoj. Přetrvává dodnes nějaké dědictví těch malých morálních dilemat? Zajímá někoho, že zaměstnanci JZD slavili dožínky sklizně z polí, která sedláci i běžní hospodáři museli v 50. letech družstvům odevzdat - často za násilných okolností? Necháváme otázky otevřené, aby je každý mohl zodpovědět po svém.

Marie Pávová (14 let)

Použitá literatura:

KUKLÍK, J.; KUKLÍK, J. *Dějepis pro gymnázia a střední školy*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2002. ISBN 80-7235-175-3.

PARKAN, F.; LOVČÍ, R.; MIKESKA, T. a PARKANOVÁ, M. *Dějepis 9: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia: Moderní doba*. Fraus, 2011. ISBN 978-80-7489-291-2.

SEDLÁK P.: Druhý extrém?: silné a slabé stránky revize výkladu komunistické diktatury. *Dějiny a současnost. Kulturně historická revue*, 2013, roč. 35, č. 2, s. 32–35.

VÁLKOVÁ, V.; PARKAN, F. *Dějepis 9 pro základní školy: nejnovější dějiny*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2010. ISBN 9788072354283.